

BOERENLANDVLINDERS in Groningen

VOORWOORD

De boerenlandvlinder is een prachtig insect. Ze fladdert door de lucht en zweeft op de wind. Ook staat ze voor transformatie. Dat betreft haar ontstaan van rups via pop naar vlinder maar ook haar levenswerk, het bestuiven van bloemen waardoor weer mooie nieuwe bloemen ontstaan.

Zie je veel vlinders fladderen over de velden, bij de waterkant, in het bos of op de heide? Dan voelt de vlinder zich thuis en is de natuur in balans. De vlinder vertelt je eigenlijk dat de natuur gezond is en welke planten en bloemen er voorkomen. Is de balans zoek dan verdwijnen de vlinders ook.

Het beschermen van deze levenscyclus en het helpen van de boerenlandvlinder is een zaak van ons allemaal. Want ze heeft het moeilijk. De biodiversiteit van het agrarische gebied staat onder druk, internationaal, nationaal en regionaal zoeken we naar manieren om de landbouw te verduurzamen en tegelijkertijd de rijkdom van de natuur, oftewel de biodiversiteit, te behouden, beschermen en verbeteren.

Zo zetten we als provincie volop in op natuurinclusieve en biologische landbouw: boeren mét de natuur in plaats van ernaast. Landbouw waarbij beter gebruikt wordt gemaakt van de functionele biodiversiteit van de bodem waardoor diezelfde biodiversiteit verbetert.

Dit boekje bevat praktische tips en voorbeelden waar iedereen mee aan de slag kan. Ik hoop dat het u inspireert om een steentje bij te dragen aan de leefomgeving van de boerenlandvlinder. Daar profiteren niet alleen de vlinders van maar ook wij. Want waar vlinders vliegen is de natuur in balans en kunnen ook wij optimaal natuur beleven.

Henk Staghouwer

Gedeputeerde Natuur en landbouw provincie Groningen

COLOFON

Dit inspiratieboek is in opdracht van Provincie Groningen gemaakt door De Vlinderstichting in het kader van het project Boerenlandvlinders in Groningen.

Tekst: Jolien Morren

Vormgeving: Liesbeth van Agt

Foto's: Henk Bosma, Alex Datema, Dirk Dijkshoorn, Nicole Gardenier, Geuko ten Have, Ben Haven, Theo van der Kemp, René Manger, Peter Harry Mulder, Henri Peters, Marian Schut, Anthonie Stip, Chris van Swaay, Kars Veling, Oike Vlaanderen, Albert Vliegthart, Guust de Vries, Albert-Erik de Winter, Jolanda Wortelboek-Keupink.

© De Vlinderstichting & Provincie Groningen 2018

INHOUD

Inleiding	6
Wat hebben vlinders nodig?	7
Interview Peter Harry Mulder	8
Boerenbuitengebied Muntendam	10
Idylle Uithuizen	12
Interview Alex Datema	14
Grootegast	16
Peebos	18
Interview Jolanda Wortelboer-Keupink	20
Nieuwe Pekela	22
Stadskanaal	24
Interview Dirk Dijkshoorn	26
Lappenvoort	28
Veendam	30
Interview Geuko ten Have	32
Bellingwolde boekweitlanden	34
Wagenborgen	36
Wat kun je doen voor vlinders?	38
Beslisschema	39
• Struweel aanplanten	40
• Eigen eiwit telen	40
• Bermbeheer	41
• Meerjarige akkerranden	42
• Kruidenrijk grasland	42
• Strokenteelt	43
Hoe en wanneer zaaien?	43
Maaien	44
• Wanneer maaien?	44
• Hoe maaien?	44
• Wat te doen met het maaisel?	44
• Nooit meer klepelen!	45
Meer weten?	45
Boerenlandvlinders	46
Herkenningskaart boerenlandvlinders	51

INLEIDING

Het is open en weids, je wordt omringd door akkers, en in de verte vliegt een kiekendief. Je hoort het gonzen van de insecten om je heen en ziet een vlinder langs fladderen. Het Groningse boerenland is prachtig. Maar de natuur hier staat onder druk, en de aanwezigheid van vlinders, vogels en andere dieren is geen vanzelfsprekendheid meer.

Het gaat niet goed met de boerenlandvlinders in Nederland: in de afgelopen 25 jaar zijn veel soorten sterk afgenomen in aantallen. De achteruitgang is het grootst in de oostelijke provincies, waaronder Provincie Groningen. Boerenlandvlinders zijn soorten die typisch zijn voor het agrarisch gebied: ze komen voor in bloemrijke graslanden en akkers. En die zijn afgelopen decennia juist verdwenen uit het Groningse landschap, door intensivering, ruilverkaveling en schaalvergroting. Vlinders zijn nu nog alleen te vinden in de randen, overhoekjes en bermen. Daar willen de Provincie Groningen en De Vlinderstichting verandering in brengen!

Dit boerenlandvlinder-inspiratieboek is geschreven voor

terreinbeheerders en grondeigenaren die hun steentje willen bijdragen aan een rijk, natuurlijk agrarisch landschap. Boerenlandvlinders helpen hoeft niet moeilijk te zijn of veel geld te kosten: kleine veranderingen in wat je zaait en hoe je maait kunnen al een enorm verschil maken. Om je te inspireren komen er mensen aan het woord die zich inzetten voor natuur in het agrarisch gebied en laten we fraaie voorbeelden zien van hoe een vlindervriendelijk terrein eruit ziet. Daarnaast leggen we concreet uit wat je zelf kunt doen om je eigen terrein geschikt(er) te maken voor vlinders. Als je niet weet waar je moet beginnen, maak dan gebruik van het beslisschema op pagina 39. Wil je graag op kleine schaal aan de slag, bijvoorbeeld in tuin of erf, download dan het boekje 'Tuinieren voor vlinders' op www.vlinderstichting.nl voor tips over hoe je die het beste kunt inrichten. We hopen dat dit boekje je inspireert om boerenlandvlinders een thuis te bieden, zodat deze vrolijke fladderars nog lang kunnen rondvliegen in Groningen!

WAT HEBBEN VLINDERS NODIG?

Vlinders zijn bijzondere beestjes, met hun levenscyclus waarbij ze veranderen van een rups naar een vlinder. Dit maakt vlinderbescherming uitdagend, omdat ze als rups en vlinder verschillende eisen stellen. Om vlinders ruimte te bieden is diversiteit in begroeiing onmisbaar.

Voor de vlinders zijn bloemplanten erg belangrijk. Ze drinken nectar uit de bloemen. Rupsen eten vaak weer andere plantensoorten dan waar de vlinders nectar uit drinken. Welke planten rupsen eten, verschilt per soort vlinder, maar bij de boerenlandvlinders zijn het voornamelijk grassen en klavers.

Om slecht weer en roofdieren te overleven, is beschutting erg belangrijk. In struweel (struiken en andere vegetatie tussen de 1 en 5 meter hoog) kunnen vlinders zich goed verschuilen. Ten slotte hebben vlinders warmte uit hun omgeving nodig om te kunnen vliegen. Hiervoor zijn zonnige, open plekjes in de luwte erg geschikt.

Er zijn verschillende maatregelen te treffen voor vlinders, je kunt er alle kanten mee op. Stap voor stap kun je zo werken aan een beter thuis voor vlinders en andere natuur!

Van eitje tot vlinder

Tijdens haar leven legt een vlindervrouwje zoveel mogelijk eitjes. Uit de eitjes kunen jonge rupsen. Een deel van deze rupsen groeit uit tot 'volwassen rups' en gaat verpoppen. Tenslotte kruipt er een vlinder uit de pop. Van elke honderd eieren die een vlinder legt vinden tussen de 95 en 99 individuen de dood, voordat ze aan paren of ei afzetten toekomen. De overige 1 tot 5% overleeft: voldoende om de volgende generatie veilig te stellen.

Peter Harry Mulder heeft een akkerbouw-
bedrijf in Muntendam en is een prachtig
voorbeeld van hoe het boeren ook kan.
Samen met zijn partner Eline heeft hij in 2015
Werkgroep Boerenbuitengebied opgericht,
die zich hard maakt voor agrarisch natuurbe-
heer waar zowel de vogels en insecten als de
boer de vruchten van plukken.

Peter Harry Mulder

Het gaat niet goed met vlinders in Nederland, wat vind je daarvan?

Ik vind hoe het gaat met boerenlandvlinders schokkend en zorgelijk. Als het slecht gaat met vlinders dan weet je dat er iets aan de basis niet klopt.

Hoe ben je bewust geworden van dit probleem?

Ik heb altijd al passie gehad voor vogels, en ik zag duidelijk achteruitgang. Ik ben toen aangehaakt bij anderen die zich inzetten voor akkervogels. Zo kreeg ik ook meer informatie over hoe het verkeerd gaat met de biodiversiteit. Toen dacht ik, wat kun je ermee als boer?

En wat kun je er dan mee als boer?

Ik kon meedoen met akkerranden dankzij de provincie Groningen. Ik heb nu veel akker- en bloemenranden voor de natuurlijke plaagbestrijding en wintervoedselveldjes voor vogels. Alles profiteert daarvan mee, zoals patrijzen en vlinders. Ik maai bermen en sloottaluds minder frequent. Tien jaar geleden ging alles strak geklepeld de winter in en maaide ik ook in mei de bermen, midden in het vogelbroedseizoen. Dat doe ik niet meer. Door niet-kerende-grondbewerking – dus niet ploegen – en andere maatregelen op de akkers krijgt het bodemleven een betere kans zich goed te ontwikkelen. Insecten profiteren daarvan, maar zijn er ook bij nodig. Alles hangt met alles samen.

Waarom doen niet meer boeren dit denk je?

Gelukkig zijn er steeds meer boeren die ermee bezig gaan. Voor de anderen geldt: grotendeels uit onbekendheid, maar er is ook geen prikkel om er iets voor te doen. Buiten aangewezen gebieden krijgen boeren geen compensatie voor de aanleg van akkerranden. Dan is het niet op te brengen.

Met de huidige insteek van het Gemeenschappelijk LandbouwBeleid mag de verantwoordelijkheid om natuurinclusief te boeren niet alleen maar bij de boer liggen, maar ook bij gemeente, provincie, waterschappen en TBO's. We moeten grensoverschrijdend werken om hele gebieden insectenrijker te maken en om te zorgen dat we geen insecticide meer nodig hebben. Ik ben begonnen met de werkgroep Boerenbuitengebied om verder te gaan

dan het bedrijfsniveau, om te werken op gebiedsniveau. We creëren vooral landschapselementen zoals struweel, ecologisch bermbeheer en overhoekjes. Voor natuurlijke plaagbestrijding heb je minimaal 5% natuurlijke begroeiing nodig. Het wordt er beter toeven voor insecten, vogels en mensen.

Heb jij nog insecticiden nodig?

Alle maatregelen hebben er waarschijnlijk toe bijgedragen dat ik in de afgelopen vijf jaar geen insecticide heb hoeven gebruiken tegen luizen. Ook heb ik afgelopen jaren steeds minder met neonicotinoïde gecoat bietenzaad gebruikt, tot nul dit jaar. Stap voor stap probeer ik uit te zoeken hoe natuurinclusief boeren werkt in de praktijk, voor boeren die de passie niet hebben. Ik steek mijn nek uit door zelf te experimenteren.

Kunnen boeren ook zonder hulp en compensatie al wel iets doen?

Ja hoor. Het begint met bewustwording. Denk er eens over na, en ga niet overal standaard klepelen. Kijk waar je het kan uitstellen en verminderen, die distels staan niet overal. En kijk ook eens of je wat kan laten staan voor de winter.

Daaleweg, Muntendam
Berm, overhoeken, akkerranden

Boerenbuitengebied Muntendam

18 soorten vlinders, waarvan 8 boerenlandvlinders

Wat is al goed?

- Meerjarige akkerranden (veel bloemen)
- Gefaseerd (berm)beheer
- Beschutting aanwezig (struweel)

Wat kan er nog beter?

Een prachtig voorbeeld van een agrarisch terrein waar natuur bewust een plek heeft gekregen. Hier en daar is nog ruimte voor meer variatie in de hoogte van de begroeiing, maar verder valt er weinig op deze situatie aan te merken.

12

Coehoornpad Uithuizen
Grasland en berm

Idylle Uithuizen

15 soorten vlinders, waarvan 4 boerenlandvlinders

Wat is al goed?

- Variatie in begroeiing
- Veel bloemen
- Beschutting aanwezig (struweel en bosrand)
- Mozaïekbeheer (30% laten staan)

Wat kan er nog beter?

Dit gebied is speciaal aangelegd voor vlinders en bijen, en het beheer is volledig toegespitst op het creëren van de ideale omstandigheden. Dit is natuurlijk niet voor alle terreinen realistisch, dus kies de maatregelen die bij jou passen.

Alex Datema is al de vierde generatie die melkvee houdt op zijn boerderij in Brittil. Hij is voorzitter van Boerennatuur.nl, een organisatie die het agrarisch natuurbeheer organiseert en uitvoert en zo probeert de bewustwording van en discussie over natuur in de landbouw op gang te krijgen binnen de landbouw sector zelf.

Alex Datema

Wat doe je op je eigen terrein voor de natuur?

Ik heb op verschillende percelen van in totaal vijftien hectare weidevogelbeheer. Op de buitenste anderhalve meter van mijn percelen doe ik geen kunstmest meer en maai ik ook minder, zodat daar ruimte is voor verschillende bloeiende planten. En op de lange termijn probeer ik het organisch stofgehalte in de bodem te verhogen. Een hoger organisch stofgehalte zorgt voor een luchtiger bodem met meer ruimte voor bacteriën en ander bodemleven. En een hogere bodembiodiversiteit zorgt ook voor een hogere biodiversiteit boven de bodem.

Hoe ben je betrokken geraakt bij agrarisch natuurbeheer?

Vijftien jaar geleden kwam er iemand langs die vertelde dat er subsidie beschikbaar was voor weidevogel maatregelen. Toen kwam ik er achter dat er geld was voor dingen die ik toch al deed. Vervolgens ben ik er bestuurlijk ook ingerold en werd me duidelijk dat er veel meer aan de hand is dan alleen de weidevogelproblemen en dat het hele landbouwsysteem moet veranderen om natuur weer ruimte te geven.

Wat betekent natuurinclusieve landbouw volgens jou?

Het betekent dat in de bedrijfskeuzes niet alleen wordt nagedacht over het bedrijf zelf, maar dat ook het omringende landschap, de sociale omgeving en biodiversiteit meewegen. Natuur is nu geen onderwerp in het beslissingskader van de meeste boeren.

Waarom is dit zo belangrijk?

Daarvoor zijn twee redenen. Wat er nu op grote schaal gebeurt is in feite roofbouw, en dit houden we niet op vol op lange termijn, dus er zit eigen belang bij. Daarnaast staat de boer nu maatschappelijk onder druk, de manier van productie staat ter discussie. Er moet weer waardering komen voor de boer, en dat kan alleen als we luisteren naar de maatschappij.

Hoe zet Boerenatuur.nl zich hiervoor in?

We hebben een heel een ander systeem nodig. Daarvoor hebben we eerder dit jaar een position paper uitgebracht waarin we omschrijven hoe we de natuurinclusieve landbouw voor ons zien om de discussie op gang te brengen.

En om dit te bereiken moet iedereen bijdragen, van boer tot overheid. Dus we gaan met alle partijen het gesprek aan.

Wat is er nodig voor een omslag in gedachtengoed bij boeren?

We moeten boeren weer laten zien wat er allemaal leeft op hun eigen terrein. Tijdens de proef met de functionele agrobiodiversiteitsranden zag ik boeren al bij het tweede bezoek van de begeleiders op hun knieën in de eigen akkerranden om te zien wat er allemaal leeft. Dat is wat je moet hebben, boeren die zich weer bewust worden van hun omgeving en denken, 'goh, wat zie ik op mijn land?'. Maar het belangrijkste is dat je boeren bewust maakt van dat ze in kleine stapjes kunnen werken. Roep niet dat alle boeren biologisch moeten zijn. Het levert meer op als duizend boeren kleine verbeteringen doorvoeren dan wanneer tien boeren alles doen wat ze kunnen.

De Noord, Grootegast
Bos, graslanden, berm

Grootegast

23 soorten vlinders, waarvan 10 boerenlandvlinders

Wat is al goed?

- Beschutting aanwezig (struweel en houtwal)
- Variatie in begroeiing

Wat kan er nog beter?

Er mogen nog wel wat meer bloemen komen. Maaien en het maaisel afvoeren zou daar goed bij helpen. Op het grasveld kan gefaseerd gemaaid worden (zie pagina 44). De grens van de houtwal naar het grasland is nogal hard; aanplanting van struweel en het niet maaien van de begroeiing zou een geleidelijke overgang maken (zie pagina 40).

Jiltdijksreed, Opende
Graslanden, houtsingels

Peebos

18 soorten vlinders, waarvan 7 boerenlandvlinders

Wat is al goed?

- Slootkanten niet gemaaid
- Schrale stroken
- Beschutting aanwezig (struweel)

Wat kan er nog beter?

De schrale stroken zijn aangelegd door de toplaag van de bodem af te graven en verder niets te doen. De natuurlijke vegetatie heeft zo weer kans gekregen. Om deze te behouden moet er elk jaar gemaaid worden, anders neemt andere begroeiing de boel over tot de kruiden weer verdwenen zijn (zie pagina 44).

Jolanda Wortelboer-Keupink heeft een akkerbouwbedrijf in Oude Pekela. Haar terrein is ingericht op zowel de volwassen vlinders als de rupsen en ze loopt dit jaar een nieuwe vlinderroute voor De Vlinderstichting aansluitend aan haar akkers in Oude Pekela.

Jolanda Wortelboer-Keupink

20

Boerenlandvlinders in Groningen

Hoe gaat het met de boerenlandvlinders?

Het gaat volgens mij niet goed met de boerenlandvlinders, omdat ik zelf ook merk dat ik steeds minder soorten vlinders zie, of minder aantallen van de soorten.

Heb je iets met vlinders?

Ja, ik vind natuur om me heen erg belangrijk, waaronder dus ook de vlinders. Regelmatig komen vlinders 's zomers op me zitten, vooral als ik relaxed ben en of lekker in de tuin bezig ben. Geluksmomentjes noem ik dat!

Wat doe je voor vlinders op eigen terrein?

We hebben een akkerbouwbedrijf, en om ons heen dus weinig echte natuur, daarom probeer ik de tuin en andere stukjes terrein, vlinder- en vogelvriendelijk te maken. Voor de vlinders zijn de nectarplanten erg belangrijk, met onder andere een grote vlinderstruik in je tuin heb je al een pluspunt. In de tuin komen er elk jaar meer bloeiende planten bij, zodat er van het vroege voorjaar tot in de late herfst nog bloeiende bloemen of struiken zijn. We hebben een klein terrein met bomen, ruig gras en onkruid waaronder de brandnetels ook blijven staan. Hier kunnen vlinders hun eitjes afzetten, en de rupsen mogen de blaadjes weer opeten. Zonder waardplanten komen er ook geen nieuwe vlinders, dat is wat mensen nog wel vergeten. Onkruid en brandnetels moeten er uit; een mooie opgeruimde tuin is netjes, maar niet goed voor de diversiteit en voortplanting van veel vogel- en insectensoorten. Ook met een klein (rommel)hoekje achter in je tuin kun je diverse vlinders helpen voort te bestaan, hoe eenvoudig kan het zijn.

Heb je ook wel eens iets geprobeerd wat niet bleek te werken?

Waar ik tegen aan liep is dat je soms denkt iets goed te doen, maar wat juist averechts werkt. Ik heb bijvoorbeeld eens een ruw stuk tuin mooi omgeploegd en er zwarte aarde overheen gedaan, maar daardoor is de grond veel te rijk geworden voor sommige soorten onkruiden en daardoor ook minder geschikt voor sommige vlinders.

Wat kan er beter op gebied van agrarisch natuurbeheer?

Met een beter maaibeleid van de gras-weilanden kunnen we heel veel redden, want met het huidige maaibeleid

verdwijnen de weidevogels en de insecten. Maar waarom zouden we alles bij de boer neerleggen? Als de overheid alle bermen in Nederland met goed beleid laten inzaaien en maaien dan levert dit veel meer op dan nu. Dan kunnen vlinders daar ook hun eitjes afzetten, kunnen rupsen groeien en kunnen vogels veilig broeden en niet weggemaaid worden net als er jonkies of nesten zijn.

Heb je wel eens bijzondere soorten vlinders op je terrein gezien?

In 2014 was er een invasie van de oostelijke vos. Ik dacht dat ik in eigen tuin een foto had gemaakt van de grote vos, maar nadat ik de foto had opgestuurd kreeg ik een dag later bericht dat ik een oostelijke vos op de foto had gezet! ●

Nieuwe Pekela

8 soorten vlinders, waarvan 1 boerenlandvlinder

Wat is al goed?

- Variatie in begroeiing
- Veel bloemen

Wat kan er nog beter?

Met gefaseerd maaien en het aanleggen van struweel voor beschutting kan dit een erg mooie berm zijn voor vlinders (zie pagina 44). De berm is alleen niet heel groot en lijkt geïsoleerd. Dat is niet ideaal, vlinders die hier nectar komen drinken hebben dan veel moeite met het vinden van een geschikte plek om zich voort te planten.

Zijdstukkerweg/
Dwarsstukkerweg, Stadskanaal
Graslanden, bos

Stadskanaal

19 soorten vlinders, waarvan 9 boerenlandvlinders

Wat is al goed?

- Extensieve begrazing
- Variatie in begroeiing
- Bloemen
- Beschutting aanwezig (houtwal)

Wat kan er nog beter?

Er is hier potentie voor een mantel van struweel langs de houtwal, om een geleidelijke overgang te creëren van houtwal naar grasland (zie pagina 40). Het grasland is al aardig gevarieerd, maar een grotere kruidenrijkdom kan de situatie voor vlinders verbeteren (zie pagina 43).

Dirk Dijkshoorn is als boswachter ecologie betrokken bij alle gebieden in beheer van Staatsbosbeheer in Provincie Groningen. In het kader van het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL) voert hij monitoring uit voor diverse soortengroepen, waaronder vlinders.

Dirk Dijkshoorn

26

Boerenlandvlinders in Groningen

Het gaat niet goed met boerenlandvlinders, wat vind je daar van?

Allereerst zeer triest. Ik voel me simpelweg gelukkiger in een omgeving met veel vlinders, in aantallen en soorten. Ook vind ik het zonde, omdat een gezonde vlinderstand en (economisch) vitaal boerenland goed te combineren zijn. Tot slot vind ik het beangstigend, aangezien de vlinder een soort ambassadeur is van de bestuivende insectenwereld. En de negatieve spiraal van de boerenlandvlinders lijkt zich ook onder andere soortgroepen af te spelen. Dit biedt ook kansen, want een gevaar voor onze voedselvoorziening zal minder snel genegeerd worden als 'een vlindertje'.

Welke vlinders heb je dit jaar geteld op de Staatsbos-beheerterreinen?

Ik heb 21 soorten vlinders gezien, waarvan tien boerenlandvlinders. Met name in West-Groningen liggen veel graslanden waar recentelijk nog intensieve landbouw plaatsvond. Hier is het flink zoeken naar iets anders dan een bruin zandoogje of klein geaderd witje. Het is nog vrij monotoon en er staan zeer weinig nectarplanten. Percelen die al langere tijd in beheer zijn hebben een grotere diversiteit aan (nectar)planten en daardoor ook aan vlinders. Zo ook in Oost-Groningen, waar de zandgronden voor schralere omstandigheden zorgen. Desondanks heb ik moeten constateren dat soorten als de bruine vuurvlieder daar afnemen en lokaal verdwijnen. De nieuwe vindplaats van de zilveren maan in West-Groningen was natuurlijk wel een prachtige ontdekking.

Hoe pak je het vlindervriendelijk beheer aan?

Stap één is inventariseren. Bescherming gaat beter als je weet welke soorten op je terrein zitten en wat voor eisen ze stellen aan hun leefgebied. Kijk ook buiten je eigen terrein naar kansen voor soorten die nog niet op je terrein voorkomen.

Stap twee is kijken naar de mogelijkheden. Wat er praktisch en financieel haalbaar is. En of het ook wenselijk is voor andere natuurwaarden. Daarvoor lees ik veel, van de huidige vlinderstand tot soort en habitat-specifieke beheeradviezen. Dat probeer ik vervolgens te verwerken in beheer(plannen).

Hoe zou jij het agrarisch natuurbeheer graag zien?

Tijdens mijn vakantie in Zuid-Frankrijk kwam ik in een regio waar een algeheel verbod geldt voor bestrijdingsmiddelen. Daar was zo'n overweldigende hoeveelheid vlinders en insecten te zien, in vergelijking met de gebieden rondom de gifvrije zone. Uiteraard een heel ander soort omgeving, maar dit moet in Nederland ook kunnen. Eerst op kleine schaal en langzaam maar zeker steeds verder uitbreiden. Ik weet dat het moeilijk te realiseren is, maar het kan zo'n enorme impuls geven aan de vlinderstand. En het verzet tegen al dat gif neemt toe, dus is het nu een mooie tijd om hier extra op in te zetten.

Heb je nog tips voor boeren en terreinbeheerders?

Werk samen! Wat betreft het beheer kan dit behoorlijk wat kosten schelen. Een overkoepelend beheerplan is overdreven in de meeste gevallen, maar jaarlijks even contact over de stand van zaken kan nuttig zijn. En dan voelt een kleine agrarische natuurbeheerder zich ook meer betrokken bij het geheel.

Achtermadeweg, Haren
Graslanden, houtsingels

Lappenvoort

10 soorten vlinders, waarvan 4 boerenlandvlinders

Wat is al goed?

- Slootkanten niet gemaaid
- Beschutting aanwezig (bosrand)

Wat kan er nog beter?

De overgang van houtwal naar grasland mag minder strak. Dit kan heel eenvoudig door de paaltjes te verplaatsen het grasland in, en het stuk tussen paaltjes en houtwal met rust te laten. Het nectaraanbod kan beter door meer bloemen te zaaien (zie pagina 43).

Veendam

19 soorten vlinders, waarvan 9 boerenlandvlinders

Wat is al goed?

- Beschutting aanwezig (struweel)
- Warme, zonbeschenen plekjes aanwezig (open zandplekjes)
- Variatie in begroeiing
- Veel bloemen

Wat kan er nog beter?

Dit is een ideale plek voor vlinders. Om deze mooie situatie te behouden is gefaseerd maaien essentieel, anders gaan de kruiden en bloemen op den duur verloren omdat andere planten de boel overnemen (zie pagina 44).

Geuko ten Have heeft in maatschap een akkerbouwbedrijf van 140 hectare in Noordbroek op de zware klei. Hij is al jaren actief betrokken bij agrarisch natuurbeheer en niet zonder erkenning: de stichting Werkgroep Grauwe Kiekendief heeft een kiekendief naar hem vernoemd.

Geuko ten Have

Hoe gaat het met boerenlandvlinders?

Niet goed, ik zie in vergelijking met twintig jaar geleden minder vlinders en ook minder variatie in de soorten vlinders.

Wat doe je voor vlinders op je terrein?

Tien jaar geleden had ik erg veel moeite met veronkruiding in de akkerranden, maar daar ben ik van teruggekomen. De onkruiddruk is wel wat hoger, maar niet problematisch. Je kunt in juli een deel hoog afmaaien, maar een deel van de kruiden en onkruiden blijft in bloei, zodat er een goede biotoop is voor allerlei insecten. Dit levert weer voedsel op voor de veldleeuwerik. Ook op en om het erf probeer ik zoveel mogelijk schuilmogelijkheid te maken voor vlinders en rupsen.

Waarom vind je dat belangrijk?

Ik vind het natuurbehoud belangrijk voor de generatie na ons. Er moet een soort symbiose ontstaan tussen de boer en de natuur, we moeten rekening met elkaar houden. Natuur en landbouw kunnen elkaar versterken.

Wat kan er beter op het gebied van agrarisch natuur-beheer?

Via de Agrarische Natuurvereniging Oost Groningen was er een vlinder- en bijenproject, maar dit was helaas kortdurend. Ook zijn veel boeren pas bereid iets te doen voor de natuur als er iets tegenover staat. Dat vind ik jammer. De overheid zou de verplichte vergroening moeten aanpassen zodanig dat boeren het hele jaar door hoekjes en randen beschikbaar kunnen hebben voor vlinders en andere natuur.

Welke vlinders zie je allemaal op je terrein?

Allerlei soorten: uilen, dagpauwogen, atalanta's, citroentjes, koolwitjes. Onlangs had ik een ligusterpijlstaart gevonden. Ik dacht dat het een exotische vlinder was, maar het bleek een hele gewone soort nachtvlinder te zijn. Grappig hoe de Nederlandse natuur je nog zo kan verrassen. ●

Boekweitlanden, Bellingwolde
Berm

Bellingwolde boekweitlanden

20 soorten vlinders, waarvan 8 boerenlandvlinders

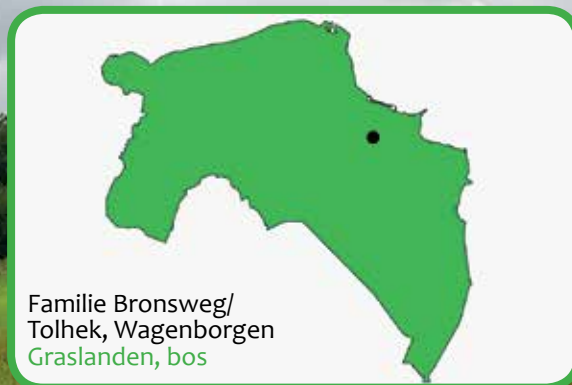
Wat is al goed?

- Beschutting aanwezig (struweel)
- Warme plekjes, zonbeschenen plekjes aanwezig (open zandpad)
- Variatie in begroeiing
- Veel bloemen

Wat kan er nog beter?

Om te zorgen dat andere begroeiing niet de overhand krijgt zal het gebied eens per jaar gemaaid moeten worden, bij voorkeur in augustus of september (zie pagina 44). Ook lijkt de plek geïsoleerd van andere bloemrijke locaties, en dit is niet gewenst, vlinders komen er dan namelijk weer moeilijk weg.

Wagenborgen

16 soorten vlinders, waarvan 7 boerenlandvlinders

Wat is al goed?

- Beschutting aanwezig (struweel en bosrand)
- Variatie in begroeiing

Wat kan er nog beter?

Niet alles wordt gemaaid blijkt uit de foto's, en dat is goed, maar een duidelijker gefaseerd maaiplan kan het nog mooier maken. De kruidenrijkdom mag ook nog wel wat omhoog, bijvoorbeeld door het in te zaaien (zie pagina 42).

WAT KUN JE DOEN VOOR VLINDERS?

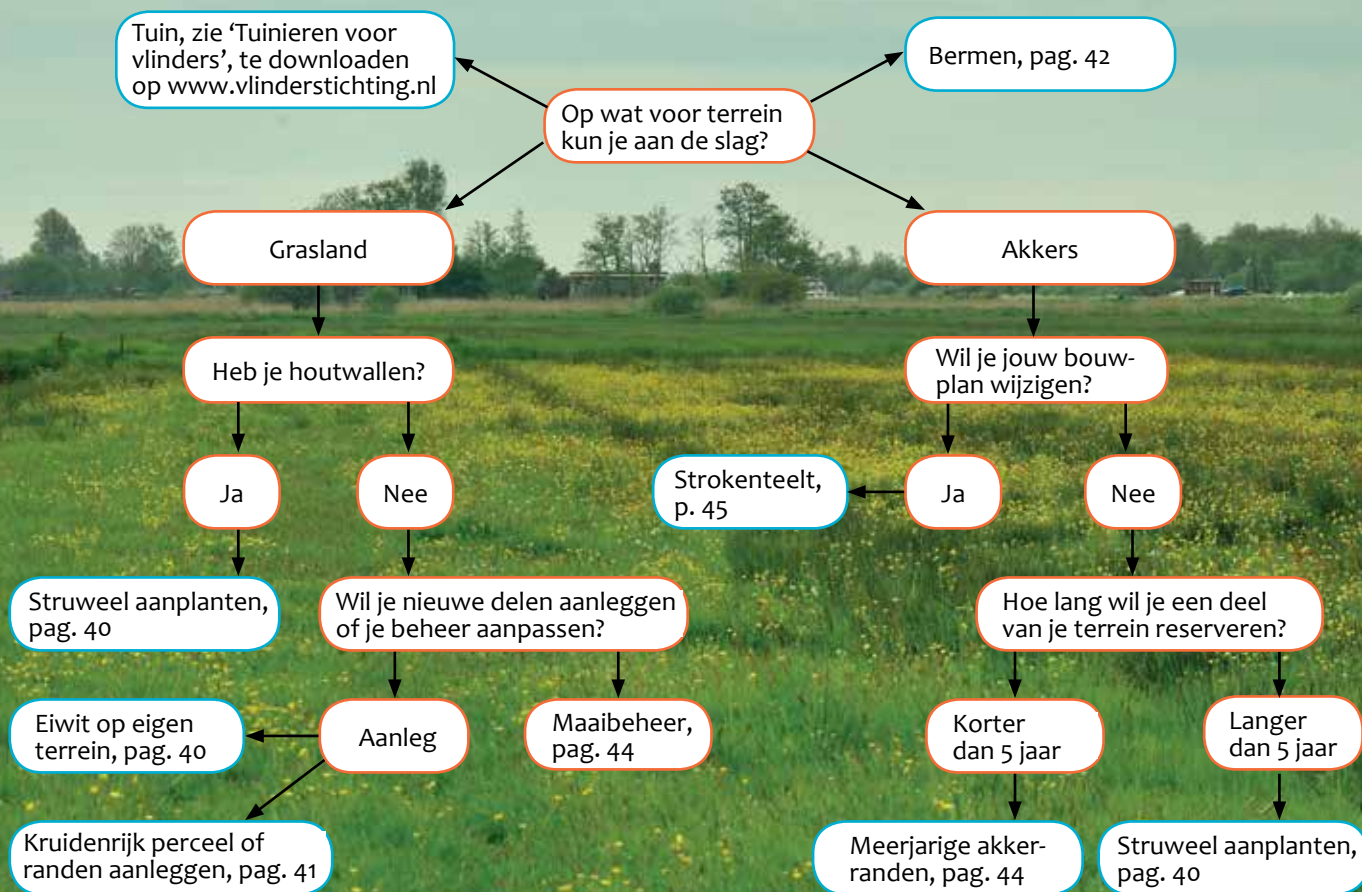
Vlinders hebben bloemen, waardplanten, beschutting en warmte nodig. Omdat vlinders kieskeurige dieren zijn, geeft de aanwezigheid van vlinders in een gebied vaak aan dat het van goede kwaliteit is; het zijn echte indicatorsoorten. Een gebied geschikt maken voor vlinders zorgt voor een gezonder ecosysteem, en dat kan voor mensen ook veel opleveren. Denk aan de bestuiving van

gewassen en een natuurlijke plaagbestrijding, maar ook door te kunnen genieten van de natuur.

Wil je graag iets doen voor de boerenlandvlinders maar weet je nog niet hoe je het aan kunt pakken? Gebruik dan het beslisschema en vind een maatregel die bij jou en je terrein past. Op de pagina's na het beslisschema worden de maatregelen beschreven.

Beslisschema

Struweel aanplanten

Struiken en andere begroeiing tussen de 1 en 5 meter hoog zijn heel waardevol voor de natuur, of dat nu midden in een open landschap is of als rand langs een houtwal. Het is een schuilplaats voor vogels en de natuurlijke vijanden van plagen en zorgt voor een grotere variatie in vlindersoorten.

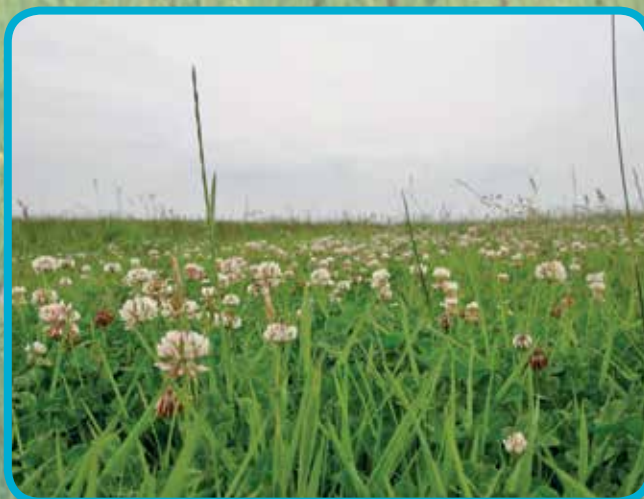
Geschikte soorten om te planten zijn bijvoorbeeld:

- Wilg
- Vuilboom
- Vlier
- Lijsterbes
- Gelderse roos
- Zoete kers
- Zwarte bes
- Meidoorn
- Sleedoorn

Eigen eiwit telen

In plaats van een groen grasland, kun je ook kiezen voor kleur in de vorm van bijvoorbeeld rode klaver, witte klaver, rolklaver, wikkles of luzerne. Het telen van deze soorten planten is goed voor de bodemkwaliteit en kan bovendien dienen als eiwitrijk voedsel voor vee. En de bloemen zijn natuurlijk goed voor de boerenlandvlinders!

Bermbeheer

Wegen zijn niet alleen verbindingen voor mensen, ook voor vlinders kunnen (weg)bermen gebieden met elkaar verbinden. Denk eens na over het zaaien van een inheems bloemenmengsel en maai het niet te vaak. Hoe je de berm het beste kunt beheren lees je op pagina 44.

Zie je bermen om je heen die niet onder jouw beheer vallen, waarvan je denkt dat het beter kan? Ga eens in gesprek met de gemeente, provincie of waterschappen om te kijken of je het beheer van de bermen over kunt nemen.

Meerjarige akkerranden

Akkerranden bestaan al langer als maatregel om insecten en vogels te helpen, maar om ze succesvol te maken is een aantal dingen goed om te weten. Het zaadmengsel moet de zaden van planten bevatten die van nature in het gebied voorkomen, daar hebben de Nederlandse boerenlandvlinders het meeste aan. Ook heeft een akkerrand weinig zin als het maar één jaar staat. De akkerrand komt pas goed op gang na twee of drie jaar. Ten slotte het maaibeheer heeft ook veel invloed. Daarover lees je meer op pagina 44.

In een goed meerjarig akkerrandmengsel is in ieder geval een deel van de volgende soorten te vinden:

- Bolderik
- Korenbloem
- Gele ganzenbloem
- Akkerkool
- Echte kamille
- Akkervergeet-me-nietje
- Bleke klaproos
- Reukeloze kamille
- Gewone rolklaver
- Muskuskaasjeskruid
- Luzerne
- Witte honingklaver
- Rode klaver
- Witte klaver

Kruidenrijk grasland

Door je grasland kruidenrijk te maken creëer je een gevarieerd dieet voor je vee. De vlinders en andere insecten profiteren mee van alle bloemen en dit levert vervolgens weer voedsel op voor weidevogels. Het inzaaien van een kruidenrijk grasland is dus zeker het overwegen waard.

In een goed kruidenrijk grasland mengsel is in ieder geval een deel van de volgende soorten te vinden:

- Gewoon reukgras
- Gewoon struisgras
- Rood zwenkgras
- Rode klaver
- Witte klaver
- Gewone rolklaver
- Kleine klaver
- Pinksterbloem
- Paardenbloem
- Scherpe boterbloem
- Knoopkruid
- Grote ratelaar
- Echte koekoeksbloem
- Biggenkruid

Strokenteelt

Uit recente proeven met strokenteelt blijkt dat er veel voordelen voor mengcultuur bestaan ten opzichte van grote akkers met een enkel gewas. De opbrengst wordt verbeterd met de juiste gewascombinaties, en de stroken remmen de verspreiding van ziekten en plagen omdat er niet te grote oppervlakten van hetzelfde gewas aaneen verbouwd worden¹. Dit zorgt ervoor dat er minder bestrijdingsmiddelen nodig zijn. En allerlei dieren en andere organismen profiteren hiervan mee. Door de stroken hebben insecten en andere bodembeestjes een grotere overlevingskans na maaien en oogsten omdat er altijd een ander gewas in de buurt is om zich in te verschuilen en voedsel te zoeken.

¹ Boo, M. de, 2017. Gewassen mengen werkt beter. Wageningen World 6:34-39.

Hoe en wanneer zaaien?

Bij voorkeur wordt het mengsel in het najaar ingezaaid. Dit geldt voor zowel kruidenrijk grasland als meerjarige akkerrand. Het valt af te raden om bij graslandvernieuwing de bestaande grasmat met Roundup te bespuiten, wegens negatieve effecten op bodem, flora en fauna. Het bemesten van zo'n perceel is voor de planten uit de mengsels niet nodig, ze doen het doorgaans beter op een voedsel-arme bodem. Informatie over hoe te maaien, lees je op pagina 44.

Maaien

Of het nu gaat over het maaien van bermen of kruidenrijk grasland, vlinderbedachtzaam maaien draait altijd om dezelfde twee zaken: behoud van nectaraanbod en variatie in vegetatiesamenstelling en -hoogte. Ofwel, niet te vaak maaien en nooit een heel perceel maaien.

Wanneer maaien?

Maai maximaal twee keer per jaar: altijd rond augustus of september en als het erg hoog staat in juni. Houdt de vuistregel aan dat de begroeiing kniehoog moet staan voor het maaien.

Hoe maaien?

Het doel is om op kleine schaal variatie in zowel de hoogte als de soort begroeiing te creëren zodat insecten niet te veel afstand hoeven af te leggen voor voedsel en beschutting wanneer er gemaaid is. Laat op percelen en akkerranden altijd minimaal 10 procent – maar liever meer – van de bloemen en grassen staan. Deze manier van maaien staat al wel bekend als mozaïekbeheer.

Gefaseerd beheer is een goede optie voor bermen, slootkanten en akkerranden. Je kunt bijvoorbeeld één van de slootkanten maaien in juni en de andere slootkant maaien in augustus. Bij bermen kun je gefaseerd maaien door de weghelften om en om te maaien. Gefaseerd maaien zorgt ervoor dat insecten de mogelijkheid hebben om hun levenscyclus te voltooien. Je biedt ze plekken om te schuilen en te overwinteren, voedsel te vinden en zich voort te planten.

Wat te doen met het maaisel?

Het maaisel moet altijd worden afgevoerd. Als het niet te nat is, kan het maaisel een dag of twee blijven liggen om de zaden te laten vallen en beestjes de kans te geven eruit te kruipen.

Nooit meer klepelen!

De manier van maaien heeft grote invloed op de overleving van de insecten die in de begroeiing leven. Klepelen is de standaard geworden in Nederland, wat desastreus is gebleken voor onder andere de vlinders. Bij klepelen, zowel zonder als met zuigcombinatie, overleeft nog geen 10 procent van de rupsen¹. Bij het gebruik van een schotelmaaier overleeft zo'n 40 procent van de rupsen en andere insecten in het gemaaide gebied. Een vlindervriendelijker alternatief dus!

¹ Wallis de Vries, M.F., 1998. Effecten van het maai-zuigstelsel op de overleving van rupsen in wegbermen. Rapport VS98.14, De Vlinderstichting.

Meer weten?

Er is natuurlijk nog meer mogelijk dan hierboven beschreven. Heb je nog vragen of zou je graag eens persoonlijk advies krijgen, dan kun je contact opnemen met De Vlinderstichting door te bellen naar 0317 467346 of te mailen naar info@vlinderstichting.nl of kijk op <https://www.provinciegroningen.nl/loket/subsidies> voor ondersteuning van de Provincie Groningen.

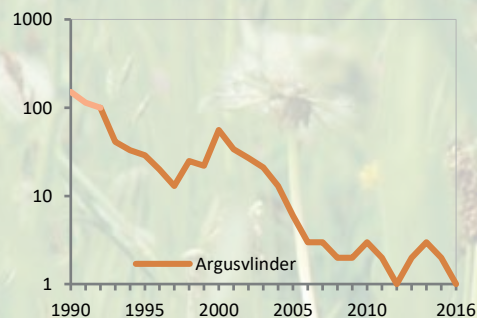
Boerenlandvlinders

Dit boekje is geschreven om boerenlandvlinders in Groningen te helpen. Maar over welke soorten hebben we het dan? Maak op deze en de volgende pagina's kennis met de boerenlandvlinders waarvoor de Provincie Groningen en De Vlinderstichting zich inzetten.

Argusvlinder

De argusvlinder is de boerenlandvlinder die er het slechtste voorstaat. Ooit een algemene vlinder in Nederland, is hij in de afgelopen 25 jaar schrikbarend hard achteruit gegaan: in aantal is hij landelijk met 99% procent afgenomen sinds 1992. Een van de waarschijnlijke oorzaken hiervan is dat de bodem te rijk is geworden in stikstof.

De argusvlinder heeft een fraaie oranje basiskleur, met herkenbare donkerbruine tekening met zwarte ogen. Hij vliegt in twee generaties, een kleine eind mei en een grotere in augustus. Vrouwtjes zetten eitjes af op diverse grassen, waaronder kropaar, ruwe smele, rood zwenkgras, kweek en beemdgras.

Het aantal hooibeestjes in Groningen schommelt erg van jaar tot jaar. Het hooibeestje wordt vaak verward met het oranje zandoogje en het bruine zandoogje, maar ze zijn goed uit elkaar te houden aan de hand van hun formaat. Het hooibeestje is de kleinste van de drie, vergelijkbaar met een blauwtje, en vliegt in twee generaties per jaar, eind mei en midden augustus. Tot de waardplanten behoren allerlei grassen, waaronder reukgras, zwenk- en beemdgrassen.

Hooibeestje

Oranje zandoogje

Het oranje zandoogje is in Groningen vooral op de zandgronden te vinden. Qua formaat zit het oranje zandoogje tussen het hooibeestje en bruin zandoogje in, en is de vlinder vergelijkbaar met een klein koolwitje. De bovenkant van zowel de voor- als de achtervleugel is grotendeels oranje. De soort vliegt van juli tot september, met een piek begin augustus. Het oranje zandoogje heeft diverse grassoorten, waaronder kropaar, rood zwenkgras, gewoon struisgras, grote vossenstaart en kweek, nodig voor de voortplanting.

Het bruin zandoogje is een algemene vlinder in Groningen. Van de drie zandoogjes die erg op elkaar lijken is het bruin zandoogje de grootste, vergelijkbaar met een kleine vos of dagpauwoog. Met de vleugels open kun je kijken naar de achtervleugel, deze is namelijk altijd bruin. De soort beleeft één duidelijke piek per jaar, in begin augustus, net als het oranje zandoogje. Vrouwtjes leggen hun eitjes op diverse grassen, waaronder grote vossenstaart, gewoon reukgras, kropaar, ruwe smele, kweek, rood zwenkgras en Engels raai-gras.

Bruin zandoogje

Het koevinkje is landelijk stabiel, maar komt in Groningen in wisselende aantallen voor elk jaar. Het is een herkenbare effenbruine vlinder met een klein aantal oogvlekken aan de onderkant van de vleugels. Er vliegt één generatie per jaar, in juli. De vrouwtjes hebben de beschikbaarheid van diverse grassen, waaronder kropaar, kweek, timotee en grote vossenstaart, nodig voor het afzetten van eitjes.

Koevinkje

Klein geaderd witje

Met het klein geaderd witje gaat het redelijk goed, het is een zeer algemene soort in Nederland. Het is een goed herkenbaar witje, de aders zijn duidelijk grijs bestoven. De eerste generatie vliegt in mei, en in de overgang van juli naar augustus vliegt een iets grotere, tweede generatie. Vrouwelijke klein geaderde witjes zetten hun eitjes vooral af op look-zonder-look en pinksterbloem.

De aantallen oranjetipjes zijn stabiel afgelopen jaren. De vlinder is goed herkenbaar aan, hoe kan het ook anders, de fraaie oranje vleugeltippen. Dit zijn wel alleen de mannetjes; de vrouwtjes missen dit kenmerk. De onderkant van de vleugels zijn wel altijd geelgroen gemarmerd bij beide geslachten. Het is de vroegst vliegende boerenlandvlinder, met zijn piek eind april. De waardplanten van het oranjetipje zijn pinksterbloem en look-zonder-look.

Oranjetipje

De kleine vuurvler is algemeen in Nederland en Groningen. Het is een klein vlindertje, en behoort tot de familie van de blauwtjes, ondanks de felle oranje kleur. De kleine vuurvler vliegt doorgaans in mei en juli en heeft soms, als het goed weer is, nog een derde generatie in september. Het vrouwtje laat haar eitjes vooral achter op schapenzuring en soms veldzuring.

Kleine vuurvler

Icarusblauwtje

Het icarusblauwtje is het meest algemene blauwtje van Nederland, en neemt de laatste jaren toe in Groningen en de rest van Nederland. De mannetjes en vrouwtjes verschillen van uiterlijk: het mannetje is fel blauw, het vrouwtje heeft een bruine kleur. Dit blauwtje heeft een vliegpiek eind mei en halverwege augustus. De vrouwtjes zoeken naar kleine klaver, rolklaver en hopklaver om hun eitjes op te leggen.

Het bruin blauwtje is een Rode Lijst-soort die in het noordoosten van het land niet veel voorkomt. Het icarusblauwtje en bruin blauwtje lijken op elkaar, dus let op twee kenmerken. Het bruin blauwtje heeft een geblokte tekening op de vleugelrand, ook wel de franje genoemd, en mist een vlek aan de basis van de onderkant van de voorvleugel, de zogenaamde wortelvlek. Het bruin blauwtje vliegt op dezelfde momenten als het icarusblauwtje, met een piek in mei en augustus maar heeft wel een andere waardplant. De vrouwtjes hebben voorkeur voor diverse soorten ooievaarsbek, met name kleine ooievaarsbek en gewone reigersbek.

Bruin blauwtje

Het zwartsprietdikkopje is een vrij algemene vlinder in Groningen, ondanks zijn sterke afname afgelopen 25 jaar. Hij vliegt in juli en augustus. Het vrouwtje laat haar eitjes achter op verschillende grassoorten waaronder gladde witbol, kropaar, timoteegras en kweek, die groeien op zonnige plaatsen.

Zwartsprietdikkopje

Geelsprietdikkopje

Het geelsprietdikkopje is een zeldzaam vlindertje in Groningen, waarmee het niet zo goed gaat. De soort is lastig te onderscheiden van het zwartsprietdikkopje. De kleur van de onderkant van de sprietknop is bij de twee vlinders respectievelijk geel en zwart. De soort vliegt in juli en augustus en de vrouwtjes zetten hun eitjes af op diverse grassoorten die al in het voorjaar voedzame scheuten hebben, zoals geknikte vossenstaart, gestreepte witbol, gladde witbol, timoteegras en pijpenstrootje.

Het is nu nog een algemene vlinder, maar het groot dikkopje neemt sterk af. De soort is goed te onderscheiden van het hierboven besproken geel- en zwartsprietdikkopje. Het groot dikkopje heeft duidelijke haakjes aan de knoppen op de sprieten en een gevlekte tekening op de vleugels. De vlinder beleeft een grote piek in aantallen in juli en vrouwtjes leggen eitjes op allerlei grassen zoals breedbladige zwenkgrassen en beemdgrassen, kweek, witbol en pijpenstrootje.

Groot dikkopje

Herkenningskaart boerenlandvlinders

argusvlinder

bruin zandoogje

kleine vuurvlinder

koevinkje

oranje zandoogje

hooibeestje

groot dikkopje

icarusblauwtje

bruin blauwtje

zwartsprietdikkopje
geelsprietdikkopje

klein geaderd witje

oranjetipje

zwartsprietdikkopje

